

Az európai platformszabályozás jellegzetességei

Platformjog és felhasználóvédelem

ZŐDI ZSOLT*

1. Bevezetés

Az internetes platformok nagy részét az ezredforduló környékén hozták létre, de csak a 2010-es évek elején lettek igazán fontos szereplői az életünknek. Soha nem szabályozatlan, „jogmentes” térben tevékenykedtek, de kifejezetten rájuk szabott normák csak az utóbbi négy-öt évben jelentek meg. A tanulmány felidézi azt a folyamatot, ahogy a platform mint fogalom megjelent és formálódott – előbb mint műszaki, később mint társadalomtudományi, végül mint jogi fogalom. Röviden bemutatja továbbá a platformokra vonatkozó szabályok evolúcióját is, valamint nagy vonalakban azokat az európai szabályokat – részben már hatályba lépett, részben a jelen sorok írásakor csak terveztként létező szövegeket –, amelyek már kifejezetten a platformokra tekintettel születtek.

Mivel a teljes platformszabályozás olyan terjedelmű, hogy annak ismertetése egy tanulmány kereteit messze meghaladja, az írás két érv mentén fókuszálja mondandóját. Az első, hogy Európában egy új jogterület van születőben, a platformjog, amely a fentebbi történeti fejlődés eredménye, és amelynek kialakulóban vannak bizonyos ismétlődő belső mintázatai és a különböző területeken tevékenykedő platformokat igen hasonló eszközökkel szabályozó jogintézményei. A második megfontolás az, hogy e jogintézmények mögött az egyik legfőbb rendezőelv az újfajta kiszolgáltatottságba került platformfelhasználók *megvédeése*. Emiatt a platformjogot – a fogyasztóvédelem mintájára – hívhatjuk „felhasználóvédelmi jognak” is. A tanulmány második része ennek a felhasználóvédelmi normahalmaznak a főbb jellegzetességeit és jogintézményeit ismerteti.

2. A platformfogalom megjelenése és formálódása az uniós jogban

2.1. A platform mint műszaki és információtechnológiai fogalom (1992–2006)

Sokan és sokféleképpen fogalmazták már meg, mekkora jelentősége van annak, hogy milyen kifejezéseket választunk a világ leírására.¹ Azt is tudjuk, hogy a legtöbb ilyen választás egy nyelvi közösség spontán, nem tudatos aktusa. De vannak olyan helyzetek is, mint például a nyelvújító

* Tudományos főmunkatárs, Nemzeti Közszoigálati Egyetem Információs Társadalom Kutatóintézet.

¹ Legutóbb pl. Jaani RIORDAN: *The Liability of Internet Intermediaries*. Oxford, Oxford University Press, 2016, 3.

mozgalom Magyarországon vagy a nyelvre különösen nagy hatást gyakorló költők, írók nyelvi leleményei, amikor egy szó meggyökeresedése a nyelvben konkrét eseményekhez vagy emberekhez köthető. A platform kifejezés mai jelentése – legalábbis Tarleton Gillespie meggyőző érvelése szerint – kifejezetten köthető egy konkrét eseménysorhoz,² a YouTube Google általi felvásárlásához. Ehhez még hozzátehetjük, hogy a platform *jogi fogalommá* válása néhány év alatt történt, és szintén bizonyos konkrét eseményekhez köthető.

Mielőtt azonban a 2006-os eseményeket felidéznénk, érdemes néhány szót szólni a platform kifejezés eredetéről. Az *Oxford English Dictionary* szerint a platform szó a 16. században jelent meg az angol nyelvben (talán francia hatásra – *platte forme*). Jelentése „emelt felület, amelyen emberek vagy dolgok állhatnak, meghatározott aktivitásra vagy tevékenységre szánt elkülönült építmény”. Emellett a szónak már a kezdetektől volt egy átvitt jelentése is: „terv, koncepció, ötlet, valami, ami mintául vagy modellként szolgál.”³

Ez a kettős jelentés (peron, emelvény, fensík és politikai program, eszmerendszer, egy párton belüli csoportosulás) egészen az 1990-es évekig fennmaradt. Steven Wheelwright és Kim Clark könyve 1992-ben jelent meg a termékfejlesztés forradalmasításáról, fordulatot hozva az angol szóhasználatban.⁴ Ez a könyv beszélt először arról, hogy a termékfejlesztés egyik kulcsa az, hogy lennie kell fő és „származtatott” termékeknek (*core products, derivative products*).⁵ Példaként a Sony walkman termékcsaládját hozta fel, amely valójában három alaptermékre épült, de több száz alvariánsa volt. A fő termékeket, amelyekre a származtatott termékek épülnek, a könyv „platformnak” nevezte. Elég valószínű, hogy ez megihlette az autóipar szereplőit is, akik ezután az autók többféle modellhez felhasznált alváz- és motorkonstrukcióit is elkezdték platformnak hívni. Az „ipari korszak” fejleménye az is, hogy a platform gyakran egyúttal valamilyen kváziszabványt is jelentett.

A szót az 1990-es évek végén a szoftveripar is elkezdte használni, egy új jelentéssel gazdagítva azt. A szoftveriparban már jellemző, hogy a platformra – amely, ahogy említettem, egyúttal kvázi- vagy akár igazi szabvány is – más gyártók is elkezdnek fejleszteni, tehát a platform külső gyártók számára is nyitottá válik. Ez a jelentése – hogy egy platformtulajdonos nemcsak a saját céljaira használja a platformot, hanem megnyitja külső gyártók számára – azután a játék-konzolok megjelenésével újabb jelentésréteget kapott, amikor a platformon megjelentek a *felhasználók* is. A platform igazi erejét a felhasználói aktivitások, azaz a direkt és indirekt hálózati hatások is növelik.⁶ A hálózati hatások jelensége – különösen a szoftveriparban – már Hal Varian és Carl Shapiro korszakos munkája óta jól ismert,⁷ de a platformok köré csoportosuló kétoldalú piacok, az egymást is erősítő két piac csak a 2000-es évek közepének fejleménye.

² Tarleton GILLESPIE: The Politics of Platforms. 12(3) *New Media & Society* (2010) 347–364.

³ Oxford English Dictionary, *platform* címszó.

⁴ Steven WHEELWRIGHT – Kim B. CLARK: *Revolutionizing Product Development*. New York, Simon and Schuster, 1992.

⁵ Uo., 41–42.

⁶ Feng ZHU – Marco IANSITI: Dynamics of Platform Competition: Exploring the Role of Installed Base, Platform Quality and Consumer Expectations. *ICIS 2007 Proceedings* (2007) 38.

⁷ Hal R. VARIAN – Carl SHAPIRO: *Az információ uralma. A digitális világ gazdaságtana*. Budapest, Geomédia, 2000.

A platform mai jelentésének kialakulásában Gillespie egy konkrét fordulópontot jelöl meg, mégpedig azt a pillanatot, amikor a Google 2006-ban felvásárolta a YouTube-ot. Gillespie szerint ezek a nagyvállalatok nemcsak a politikai befolyásolás, lobbizás, a szabályozói környezet finom alakítgatása révén igyekeznek saját maguk számára előnyös környezetet teremteni, hanem „diszkurzív munkával” is, és ennek a tudatos keretezésnek volt a része az is, hogy a Google a YouTube-ot következetesen elkezdte „platformnak” hívni, amikor a felvásárlás utáni marketingkommunikációban fokozatosan lecserélte a „weboldal”, a „szolgáltatás” a „fórum” és a „közösség” szót. A kifejezés sulykolása egyáltalán nem esetleges, és a platformhoz kötődő konnotációk mindegyikét felhasználja. Mivel a platformnak, mint láthattuk, van egy fizikai térben érvényes, ha úgy tetszik, „építészeti” jelentése – megemelt, kiemelt felület –, a YouTube reklámkampányában ezt a jelentést is elkezdte erősíteni („*Broadcast yourself*”).

A platform szónak nagyjából a 2010-es évek elejére tehát a következő jelentései alakultak ki: olyan termék vagy szabvány, amelyre más termékek épülnek, amelyre más termékeket lehet fejleszteni, valamint olyan szoftveres megoldás, amely alapjául szolgál más szoftvereknek, továbbá olyan szoftver vagy játék, amelyen emberek vagy emberek csoportjai közösen tudnak valamilyen aktivitást folytatni.

2.2. A platform mint a társadalomtudományok és a marketing fogalma (2006–2018)

A platform ekkor még a marketing és az informatika fogalma volt, a jog nem ezt a kifejezést használta azokra a webes szolgáltatásokra, amelyeket ma platformnak hívunk, hanem a tárhelyszolgáltatás szót. A nagyjából 2009 és 2015 között szövegezett GDPR⁸ például egyszer sem említi a platform kifejezést, pedig az egyik fő probléma, amelyre reagálva született, éppen a „közösségi hálózatokon történő kapcsolattartás és online tevékenységek”⁹ terjedése volt. Ugyanez igaz a szerzői jogi irányelvre is, amely az „online tartalomgyártó szolgáltató” kifejezéssel operál.¹⁰

A fordulópont a platform jogi fogalomként való megnevezésében egyértelműen 2015–2016. Ebben a két évben kezdett gyakorivá válni – főként a digitális gazdaság kontextusában – a platform kifejezés. Előbb a döntés-előkészítő és a szakértői anyagokban kezdték használni, majd megjelent az európai digitális egységes piaci stratégiában még 2015-ben,¹¹ azután a Bizottság egy másik közleményében, amely már kizárólag a platformok problémájára koncentrált 2016-ban.¹² Szin-

⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet, GDPR).

⁹ GDPR (18) preambulumbekzdés.

¹⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2019/790 irányelve (2019. április 17.) a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról.

¹¹ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Európai digitális egységes piaci stratégia. COM/2015/0192 final.

¹² A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Online platformok és a digitális egységes piac. Lehetőség és kihívás Európa számára. COM/2016/0288 final.

tén 2016-ban jelent meg egy bizottsági közlemény a közösségi gazdaságra vonatkozó európai menetrendről.¹³ Mindhárom anyagról elmondható, hogy egyrészt szinte kizárólag a gazdasági aspektusokkal foglalkozott, másrészt bennük a platform szó, amellet, hogy általános gyűjtőfogalomként szerepelt, kezdte elveszíteni egyértelműen pozitív csengését. „Egyes internetes platformok piaci ereje aggályokat ébreszthet”¹⁴ – írja a digitális egységes piacról szóló stratégia. „Az online platformok az elmúlt két évtizedben drámai változásokat indítottak el a digitális gazdaságban”¹⁵ – kezdődik a másik platformközlemény.

Egy ideig még élt a platform régi jelentése is. *Az európai ipar digitalizálása*¹⁶ című anyag például a platformokat 2016-ban még mint „a gazdasági szereplők több csoportja közötti interakció lehetővé tétele által értéket teremtő többoldalú piaci átjárókat” említette,¹⁷ azaz lényegében a már korábban egyes iparágakban divatos, nem túl nagy létszámú és főképp közös projektek vagy szabványok köré szerveződő, *laza céges egyesülést* értette alatta.¹⁸ Ez tehát még egyértelműen a korábban említett termékfejlesztési¹⁹ (valamint részben ehhez köthetően szabvány-²⁰) és persze a szoftveripari²¹ jelentést hordozta, de más *policy paperek* és szakértői anyagok is idézhetők lennének.²²

Azonban 2016-ban már feltűnt a platform „általános online infrastruktúra vagy koordinációs mechanizmus” értelemben történő használata is, amelybe beletartoztak a nagy techcégek által különböző célokkal működtetett szolgáltatások. Ebben a jelentés- és szemléletmódbeli váltásban igen nagy szerepe volt José Van Dijcknek, a holland médiatudósnek, aki 2016-ban jelentette meg a két kollégájával együtt írt, a platformtársadalomról szóló könyvét,²³ majd ugyanebben az évben az Oxford Internet Institute ezzel a címmel rendezett konferenciát, amelyen Van Dijck az egyik fő előadó volt.

¹³ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A közösségi gazdaságra vonatkozó európai menetrend. COM/2016/0356 final.

¹⁴ Európai digitális egységes piaci stratégia 9.

¹⁵ Online platformok és a digitális egységes piac. Lehetőség és kihívás Európa számára (12. lj.) 2.

¹⁶ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Az európai ipar digitalizálása, a digitális egységes piac előnyeinek teljes körű kiaknázása. COM(2016)180, SWD(2016) 110 final.

¹⁷ Uo., 11.

¹⁸ A meglévő ipari platformokra példa többek között a gépjárműipari ágazatban található AUTOSAR, <https://bit.ly/3txYXvH>; uo. 11.

¹⁹ „A platformépítés többek között referenciaarchitektúrák kifejlesztését” jelenti. Uo.

²⁰ „Kooperatív intelligens közlekedési rendszerek platformja.” Uo., 12.

²¹ „Olyan létező nyílt szolgáltatási platformokra építve, mint a például a FIWARE.” Uo. A FIWARE vagy FI-WARE az Európai Unió szándékai szerint a jövő internetének alapjául szolgáló, nyílt technológiai platform; <https://bit.ly/3xHbwrc>.

²² Néhány anyag illusztrációként: Competition Policy for the Digital Era, <https://bit.ly/3O9wNyZ>; a munkavállalók védelme az online platformgazdaságban, <https://bit.ly/3xIGj6S>; A multi-dimensional approach to disinformation Report of the independent High level Group on fake news and online disinformation, <https://bit.ly/3xKYcCg>; The EU Code of Conduct on Hate Speech, <https://bit.ly/3HkRt4Q>. A jogi megoldások rendszerezésében fontos mérföldkő volt a European Legal Institute 2019 decemberében megjelent, a platformok szabályozásának modellszabályait tartalmazó dokumentuma (<https://bit.ly/3xHbyiO>), amelyre támaszkodom e cikkben is.

²³ Martijn DE WAAL – Thomas POELL – José VAN DIJCK: *De platformsamenvleving: strijd om publieke waarden in een online wereld*. Amsterdam, Amsterdam University Press, 2016.

Van Dijcknek abban is nagy hatása volt, hogy a platform szó ekkor egyértelműen negatívvá vált, ugyanis a később angolul is megjelentett könyvében²⁴ már közösségi értékeinket (*public values*) féltette a platformoktól. Könyvének alap gondolata az, hogy a platformok olyan mélyen behatoltak bizonyos szférákba, hogy az a veszély fenyeget, hogy felülírják az ezekben a szférákban (különösen a nyilvánosság és a sajtó, az oktatás és az egészségügy szféráiban) korábban kialakult közösségi, szakmai és etikai értékeket és logikákat. Van Dijck a platformnak három fogalmi elemét határozta meg: az adatvezéreltséget, az algoritmikus irányítást és a monetizációt. „Az online platformok nem egyszerűen technológiai termékek – hardveres infrastruktúrára alapulnak, adat hajtóanyaguk (gyakran a felhasználók által létrehozott adat), algoritmusok automatizálják és szervezik, a tulajdoni viszonyok formalizálják, és üzleti modelleken keresztül monetizálják őket.”²⁵

A negatív konnotációk megerősödésének kedvezett néhány ismert esemény is. Először is a 2016-os brüsszeli terrortámadások, amelyekben a platformoknak elsősorban a gyűlöletbeszéd terjedése kapcsán volt szerepük. Ennek nyomán az állam- és kormányfők kiadtak egy elítélő nyilatkozatot, amely után az EU kidolgozott egy magatartási kódexet, amelyhez a nagy közösségi platformok mind csatlakoztak.²⁶ Ezzel a gyűlöletbeszéd és a platformokon – különösen a közösségimédia- és videómegosztó platformokon – terjedő terrorista tartalmak kérdése nagyon erősen a közbeszéd részévé vált. Még ugyanebben az évben megválasztották Donald Trumpot elnöknek, és lezajlott a Brexit-népszavazás is. Mindkettőben máig tisztázatlan szerepet játszottak a platformok, főként a Cambridge Analytica nevű adatmarketing cég személyes profilokra épülő, nagyrészt illegális mikrotargetálási kampánya.²⁷ Ettől fogva a figyelem nem egyszerűen ráirányult, hanem sok szempontból aránytalanul nagy mértékben ráirányult a közösségimédia-platformokra, és a „platform” kifejezés szinte szitokszóvá vált.

Ekkortól kezdték a cégeken (a GAFAM-univerzumon²⁸) kívül a platformba is beleérteni a közepes és a kicsi webes szolgáltatásokat is, amennyiben azok nagyobb számú felhasználót kötöttek össze és „algoritmikus menedzmentet” alkalmaztak, függetlenül a gazdasági ágazattól és a tevékenységük típusától. Így platformok lettek a zene- és a videómegosztó, a munkavégzést facilitáló vagy tárgyak és ingatlanok megosztását lehetővé tévő weboldalak éppúgy, mint a gyártást, a logisztikát, az egészségügyi szolgáltatásokat vagy az ügyintézkést koordináló online szolgáltatások is.

2.3. A platform jogi fogalomvá válása az uniós ágazati szabályokban (2018–2019)

Bár a platform mint jogi fogalom nem létezett a 2010-es évek végéig, ez nem jelenti azt, hogy a platformokat nem szabályozta a jog. A platformokat a „közvetítő szolgáltatóknak”, ezen belül a

²⁴ José VAN DIJCK – Thomas POELL – Martijn DE WAAL: *The Platform Society. Public Values in a Connective World*. Oxford, Oxford University Press, 2018.

²⁵ José VAN DIJCK: Governing Trust in European Platform Societies: Introduction to the EJC Special Issue. 36(4) *European Journal of Communication* (2021) 323–333.

²⁶ A jogellenes online gyűlöletbeszédde szembeni fellépést szolgáló magatartási kódex, <https://bit.ly/3MMZojA>.

²⁷ Julia C. WONG: The Cambridge Analytica scandal changed the world – but it didn't change Facebook, *The Guardian*, 2018. március 18., <https://bit.ly/2HpWZqV>.

²⁸ A Google, az Amazon, a Facebook, az Apple és a Microsoft nevének kezdőbetűiből képzett betűszó.

„tárhelyszolgáltatóknak” az e-kereskedelmi irányelvben (Eker. irányelv) foglalt kategóriái alá sorolták.²⁹ A közvetítő szolgáltatóknak az irányelvben nincsen formális definíciója, de az információs társadalommal összefüggő olyan (online) szolgáltatást értenek alatta, amely nem közvetlenül szolgáltatások vagy tartalom nyújtására irányul, hanem csak ezek passzív közvetítésére vagy tárolására.³⁰ Az Eker. irányelv abban az időben keletkezett, amikor a platformok – leszámítva a keresőmotorokat – még nem léteztek, a „tárhelyszolgáltató” pedig az internetes oldalakat passzívan hosztoló szolgáltatókat jelentette. Eszerint a tárhelyszolgáltatás „a szolgáltatás igénybe vevője által küldött információ tárolásából áll” (14. cikk 1. bekezdés).

A platformokat így analógia útján sorolták e kategória alá, de igen hamar világossá vált, hogy a platform több helyen kilóg a szabályozás alól. Először is, a tevékenysége nem passzív, hanem aktív, és jobban hasonlít a szerkesztéshez, mint az egyszerű tároláshoz. Mindezt algoritmusok segítségével végzi (rendezi, osztályozza, személyre szabja stb. a tartalmat). Másodsor, a felhasználókról példátlanul sok adatot gyűjt, jóval többet, mint egy közvetítő. Harmadszor, valamilyen módon a felhasználói adatokra vagy a felhasználói aktivitásokra építve monetarizálja a szolgáltatásait (tehát nem egyszerűen átalánydíjat kér a szolgáltatásokért, mint egy közvetítő szolgáltató, és még az átalánydíjas konstrukciójú platformok, például a *video-on-demand* vagy zenemegosztó szolgáltatók is személyre szabott ajánlórendszereket működtetnek). Végül negyedszer, a legtöbb platform, mai szóhasználattal: az „óriásplatformok”, a saját területükön nagyon erős hálózati hatásokat hoznak létre (illetve erre építve tudnak működni), így részben monopolhelyzetben vannak, részben pedig emiatt igen komoly társadalmi hatásokkal bírnak. (Szemben a közvetítő szolgáltatókkal, amelyeknek nincsenek ilyen hálózati hatásokra épülő monopolhelyzeteik és társadalmi hatásaik.) Természetesen nem minden platformra jellemző mind a négy elem, de az első három általában igaz a platformokra.

Erre az időszakra az is jellemző, hogy a jogalkotók a platformok által felvetett új problémákat az egyes ágazatokat vagy életszférákat már korábban is szabályozó normák keretei között próbálták kezelni, általában kiegészítve, módosítva azokat. Itt két normát említünk meg illusztrációként: az AVMSD-t³¹ és a szerzői jogi irányelv módosítását.³² Mindkét irányelv kifejezetten utalt arra, hogy keletkezésének fő oka bizonyos új technológiák, ezen belül a platformok megjelenése.

Az AVMSD már a videómegosztó-platform szolgáltatásokat említi mint szabályozásának egyik tárgyát, amelyek „elektronikus hírközlő hálózatokon keresztül olyan műsorszámokat, felhasználó által létrehozott” tartalmakat juttatnak el a közönséghez, „amelyekért a videómegosztó platform szolgáltatója nem tartozik szerkesztői felelősséggel, és amelyeket a videómegosztó platform szolgáltatója rendszerez például automatikus eszközökkel vagy algoritmusokkal, külö-

²⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve (2000. június 8.) a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem, egyes jogi vonatkozásairól.

³⁰ RIORDAN i. m. (1. lj.) 3.

³¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1808 irányelve (2018. november 14.) a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról szóló 2010/13/EU irányelvnek (Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv) a változó piaci körülményekre tekintettel való módosításáról.

³² Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/790 irányelve (2019. április 17.) a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról.

nösen megjelenítés, címkézés és sorba rendezés révén” [1. cikk 1. bekezdés b) pont]. Ezzel a definícióval a platform – legalábbis egy területen – jogi fogalomná válik, amelynek már itt láthatóan három fogalmi eleme van: a felhasználói tartalmak, a (szerkesztői) felelősség hiánya és az algoritmikus menedzsment, tartalomgondozás. Az irányelv alapállása ugyanakkor az, hogy a videómegosztó platformokat alapvetően médiaszolgáltatókként kell kezelni.

A másik ágazati norma, amelyre a platformok nagy hatást gyakorolnak, a 2019/790-es szerzői jogi irányelv, hiszen megalkotásának legfőbb oka szintén a platformok megjelenése volt. Az irányelv (3) preambulumbekkezdése új technológiákról, „új üzleti modellekről” és „új szereplőkről” beszél megalkotásának indokaként. Központi fogalma a „tartalommesztő szolgáltató”, amelynek három eleme van: 1. fő célja, hogy a felhasználók által feltöltött, szerzői jogilag védett tartalmakat tároljon és hozzájuk hozzáférést biztosítson, mégpedig 2. nyereségszerzési céllal, de 3. az irányelv bizonyos többletkötelezettségeket csak a nagyobb méretű (10 millió eurónál nagyobb árbevételű) platformokra ró. Az irányelv alapvetően két kötelezettséget definiál a platformok számára. Egyrészt a videómegosztó platformokat kötelezi arra, hogy a közvetített művekre engedélyt szerezzen, másrészt tulajdonképpen újra kimondja az Eker. irányelvben bevezetett értesítési-eltávolítási kötelezettséget,³³ ellenkező esetben a platformok „felelősséggel tartoznak a szerzői jogi védelem alatt álló művek és más védelem alatt álló teljesítmények engedély nélküli nyilvánossághoz közvetítéséért”.³⁴

2.4. A *sui generis* platformjog megjelenése (2019-től napjainkig)

2.4.1. A P2B rendelet

A platformszabályozás folyamatában fontos mérföldkő a már kifejezetten a platformokat (és ezek egy speciális változatát, az árukat és szolgáltatásokat közvetítőket) célzó, 2019-ben elfogadott P2B (*platform-to-business*) rendelet.³⁵ A rendelet célja a platformoktól függő (kis)vállalkozások kiszolgáltatottságának csökkentése, számukra a tisztességes üzleti feltételek megteremtése a platformokkal szemben. A rendeletben két olyan szabályozási eszköz is feltűnik, amely később szerepet kapott több más normában is, így például a 2.4.4. pontban ismertetendő platformmunka-irányelv tervezetében. Az első az algoritmusok *transzparenciáját* előíró szabályok, a második pedig a *panaszkezelési mechanizmus* működtetését előírók. Az előbbit a rendeletben a „rangsorolásra” vonatkozó rész reprezentálja (5. cikk), amely előírja, hogy a platformok „szerződési feltételeikben rögzítik a rangsorolást meghatározó fő paramétereket és e fő paraméterek más paraméterekhez képest meglévő viszonylagos jelentőségének okait” (5. cikk 1. bekezdés). Ennek a paraméterleírásnak alkalmasnak kell lennie arra, hogy a felhasználó megértse a termé-

³³ „[A] jogosultak megfelelően indokolt értesítésének kézhezvételét követően haladéktalanul intézkedtek az értesítés tárgyát képező művek vagy más védelem alatt álló teljesítmények hozzáférhetetlenné tétele vagy honlapjaikról történő eltávolítása érdekében” [Szerzői jogi irányelv 17. cikk 4. bek. c) pont].

³⁴ Szerzői jogi irányelv 17. cikk (4) bek.

³⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2019/1150 rendelete (2019. június 20.) az online közvetítő szolgáltatások üzleti felhasználói tekintetében alkalmazandó tisztességes és átlátható feltételek előmozdításáról.

ekkel és az online áruház kialakításával kapcsolatos különböző részletek jelentőségét. A rendelet kifejezetten rögzíti, hogy a platformoknak nem kell nyilvánosságra hozni magukat az algoritmusait, de azt igen, hogy nagy vonalakban hogyan működik a rangsoroló program, és *milyen* paraméterek változtatása *milyen* változást idéz elő a rangsorolásban. A panaszkezelési mechanizmust pedig a rendelet 11. cikke rögzíti: „Az online közvetítő szolgáltatók belső rendszert biztosítanak az üzleti felhasználók panaszainak kezelésére.”

2.4.2. *A Digital Services Act tervezete*³⁶

A Bizottság 2020 végén tette közzé a digitális szolgáltatásokról szóló rendelettervezetét, amely az Eker. irányelvet hivatott felváltani. A rendelkezések nagyobb része (a III. fejezet öt szakaszából három) valójában a platformokról és az óriásplatformokról (very large platforms) szól. A szöveg már tartalmazza a platform általános jogi fogalmát, és azt egy négy fogalomból álló, egyre szűkülő térben helyezi el. A platform az információs társadalommal összefüggő olyan szolgáltatás, amely ezen belül a „közvetítő szolgáltatások” kategóriájába esik (amelyek közös jellegzettsége a tartalomért viselt korlátozott felelősség). Ezen belül a platform a tárhelyszolgáltatások közé tartozik, amelyek jellemzője az, hogy a felhasználó által előállított tartalom [„a szolgáltatás igénybe vevője által küldött és a szolgáltatás igénybe vevőjének kérésére tárolt információ”; DSA-tervezet, 2. cikk f) pont] tárolását végzi. A platform ezen belül olyan tárhelyszolgáltatás, amely az információkat nemcsak tárolja, hanem azokat „nyilvánosan terjeszti” is [2. cikk h) pont]. A DSA a platformok kategóriáján belül létrehoz egy új, kiemelt, többletkötelezettségekkel rendelkező kategóriát, az „óriásplatformot”, ami a 45 milliónál több felhasználóval rendelkező platformokat jelenti (25. cikk 1. bekezdés). Bár ez a platformfogalom első látásra nagyban különbözik a társadalomtudományok által használttól, amely elsősorban az adatosítás, az algoritmikus kontroll, a felhasználókkal való különlegesen szoros kapcsolat és a nagy méret (nagy hálózati hatások) fogalmi elemeivel operál, ez a különbség, behatóbb tanulmányozás után, nem is tűnik olyan nagynak. A továbbiakban megpróbálom az egyes normák platformfogalmain keresztül megvilágítani, hogy a jogi definíció nagy mértékben támaszkodik a társadalomtudományos fogalom elemeire.

Elsőként érdemes figyelni arra, hogy a DSA az algoritmikus menedzsmentet (kontrollt) nem tekinti a platform fogalmi elemének (ahogy a P2B rendelet sem), ugyanakkor definiálja az ajánlórendszer és a tartalommoderálás fogalmát, és több ponton kulcsszerepet szán az ezekre vonatkozó szabályoknak – ezeken keresztül igyekeznek a platformok viselkedését befolyásolni. Az ajánlórendszer esetében kifejezetten fogalmi elem a teljes mértékben vagy részben automatizált rendszer, amely „információkat javasol, [...] meghatározva a megjelentített információk relatív sorrendjét vagy fontosságát”. A definíció szerint a tartalommoderálásának nem eleme az algoritmikus kontroll, hiszen ez a közvetítő szolgáltató olyan *tevékenysége*, amely a szerződésszerű vagy a jogsértő „tartalom vagy információ észlelésére, azonosítására és kezelésére szolgál”. Mindkét fogalom az óriásplatformokon kap jelentőséget, ugyanis azoknak, több más többletkötelezettség mellett, *átláthatóvá* kell tenniük ajánlórendszereik működését. „Egyértelműen,

³⁶ Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a digitális szolgáltatások egységes piacáról (digitális szolgáltatásokról szóló jogszabály) és a 2000/31/EK irányelv módosításáról [COM(2020) 825 final] (DSA-tervezet).

hozzáférhetően és könnyen érthetően” kell meghatározniuk a fő paramétereket (29. cikk 1. bekezdés), azt, hogy ezeket hogyan tudja a felhasználó befolyásolni, és a befolyásolás lehetőségét „könnyen hozzáférhetővé” kell tenni (29. cikk 2. bekezdés).

A tartalommoderálás – bár elvileg nem szükségszerűen algoritmikus tevékenység – a tervezet több pontján felbukkan mint a döntéshozatal során alkalmazott „automatizált eszköz” [14. cikk 6. bekezdés, 15. cikk 2. bekezdés c) pont], és erről minden platformnak be kell számolnia a rendszeresen adott átláthatósági jelentésben [23. cikk 1. bekezdés c) pont]. A DSA szerint tehát a platformnak nem fogalmi eleme a nagyszámú tag és az algoritmikus kontroll, ugyanakkor azzal, hogy az óriásplatformot a nagyszámú felhasználóval definiálja és az óriásplatformokon két algoritmikus eszköznek kulcsszerepet juttat, e két elemet közvetve mégiscsak a platformfogalom részévé teszi.

2.4.3. *A Digital Markets Act*³⁷

A platformfogalom formálódásában fontos mérföldkő a DSA rendelettel egy csomagban kezelt digitális piacokról szóló rendelettervezet, amely a platformszolgáltatásokon belül is két újabb platformkategóriát képez, az egyiket funkcionális alapon („alapvető platformszolgáltatások”), a másikat pedig méret szerint, az „óriásplatformok” kategóriáját tovább szűkítve a legnagyobbakra, a „kapuőrökre”, rájuk többletkötelezettségeket is telepítve. Az alapvető platformszolgáltatások a tervezet szerint a következők:

- online közvetítő szolgáltatás,
- online keresőprogram,
- online közösségi hálózati szolgáltatás,
- videómegosztóplatform-szolgáltatás,
- számfüggetlen személyközi hírközlési szolgáltatás,
- operációs rendszer,
- felhőszolgáltatás,
- hirdetési szolgáltatás, beleértve a hirdetési hálózatokat, hirdetési piacereket és az egyéb hirdetési közvetítő szolgáltatást, amelyet az előbbi pontokban felsorolt alapvető platformszolgáltatások bármelyikét nyújtó szolgáltató nyújt.

A méret szerinti szűkítés pedig az ismert felhasználószám mellett (45 millió) még árbevételi és kapitalizációs kritériumot is beiktat (6,5 milliárd euró árbevétel vagy 65 milliárd euró kapitalizáció).

2.4.4. *A platformmunkairányelv-tervezet*³⁸

A platformfogalom kibontása felé tett fontos lépés a 2021 decemberében napvilágot látott platformmunkairányelv-tervezet is. A tervezet két fontos szabálycsoportot tartalmaz. Az első

³⁷ Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a digitális ágazat vonatkozásában a megtámadható és méltányos piacokról (digitális piacokról szóló jogszabály) [COM(2020) 842 final].

³⁸ Proposal for a Directive of the European Parliament and the Council on improving working conditions in platform work [COM (2021)762 final].

egy megdönthető vélelem előírása, amely szerint a platformmunkásokat munkavállalóknak kell tekinteni mindaddig, amíg ezt a vélelmet a platform az Európai Unió Bíróságának esetjogában kimunkált szempontok alapján meg nem dönti. Ez a témánk szempontjából kevésbé érdekes. A második szabálysoport az „algoritmikus menedzsment” szabályait rögzíti. A platformmunka-tervezet egyik érdekessége éppen az, hogy bár a munkaplatform definiálásakor nem említi egyik fentebb felsorolt fogalmi elemet sem (adatvezéreltség, algoritmikus menedzsment, felhasználói adatok gyűjtése és hálózati hatások),³⁹ a norma tetemes részét mégis az algoritmikusan szervezett munka keretek közé szorítása teszi ki.

3. Az európai platformjog mint „felhasználóvédelmi jog”

Láthatjuk tehát, hogyan formálódott a platformfogalom, hogyan lett az ágazati normák része, majd hogyan jött létre a *sui generis* platformjog, és ez milyen platformfogalommal, vagy inkább -fogalmakkal operál. Ebben a pontban kísérletet teszek arra, hogy összefoglaljam az európai „platformjog” jellegzetességeit. Bár a jogszabályok és jogszabálytervezetek nagyon különböző életszférákban, üzleti modellel és méretekkel működő platformokat akarnak szabályozás alá vonni, és a kezelni kívánt problémák és kockázatok is nagyon különböznek, bizonyos szabályaik mégis nagyon hasonlítanak egymásra és rendszerint valamilyen hagyományos jogterület már ismert szabályaira. Úgy is mondhatnánk, hogy jogi transzplantátumokról van szó. Az átültetés azonban soha nem mechanikus: a platform logikája vagy az adott ágazat vagy életviszony, amelyben a platform tevékenykedik, mindig módosít, hajlít egyet az adott jogintézményen. Főleg emiatt merem ezt a formálódó új jogterületet platformjognak nevezni.

3.1. A felhasználóvédelem mint a platformjog igazolása és célja

Ha ennek a platformjognak a végső célját és igazolását kutatjuk, akkor a platformjog nagyobb részét – néhány más, szintén fontos, de talán a végső célnak alárendelten érvényesülő cél mellett, mint például a nyilvánosság egészséges szerkezetének megőrzése vagy a verseny fenntartása bizonyos gazdasági szektorokban – elsősorban a felhasználókat a platformok *túlhatalma ellen védő* szabályokként kell felismernünk.⁴⁰ E felhasználóvédelmi szabályok pedig alapvetően két

³⁹ Elektronikus eszközökkel, weboldalon vagy mobilszközön távolról nyújtott, a szolgáltatás igénybevevőjének kezdeményezésére történik, és fő összetevője, hogy magánszemélyek munkavégzését involválja [Platformmunka-tervezet 2. cikk 1. bek. 1. pont a)–c) alpont].

⁴⁰ A „felhasználóvédelem” kifejezést annál is inkább merem javasolni, mert több európai dokumentumban is felbukkan ugyanebben az összefüggésben. Az European Law Institute által 2019-ben publikált, az online platformok szabályozásról szóló modellszabályok logikája is e köré épül. A jogszabályszöveg-javaslat legnagyobb részét a platformot működtetők kötelezettségeinek felsorolása tesz ki, a 8. cikk „A felhasználók védelmének kötelezettsége” címet viseli. Report of the European Law Institute. Model Rules on Online Platforms, <https://bit.ly/3NLFQPF>. A 2022 januárjában nyilvánosságra hozott nyilatkozat a digitális évtizedben érvényre juttatandó digitális jogokról és elvekről [COM(2022) 28 final] célja szintén az, hogy „részessüljenek fokozott védelemben a felhasználói jogok a digitális környezetben” (preambulum 2. bek.). További inspirációt jelentett a koncepció kidolgozásához Jack Balkin

csoportba sorolhatók: az egyéni és a kollektív felhasználóvédelmi szabályok közé. A két szabályhalmaznak eltérők az inspirációul szolgáló jogi forrásai. Míg az egyéni felhasználóvédelem szabályai nagyban hasonlítanak a fogyasztóvédelem és az adatvédelem néhány rendelkezéséhez, addig a kollektív felhasználóvédelem inkább a befektetővédelmi szabályozást idézi. A továbbiakban röviden e két szabályhalmazt ismertetem a teljesség igénye nélkül.

Mielőtt azonban erre rátérnék, röviden arról kell szólni, miért lett a platformjognak ennyire fontos eleme a felhasználóvédelem, amely a platform *túlhatalmával* szemben védi a magán-személyeket és a kisvállalkozásokat. Miben nyilvánul meg ez a túlhatalom? Ahogy azt több szerző megállapítja,⁴¹ itt a mélyben a társadalmi hatalom (az autoritás) és a hétköznapi hatalomgyakorlás (a mikrohatalom) egy új változata született meg, amely a személyes adatok gyűjtésén, folyamatos elemzésén és kombinálásán (a datafikáción és a megfigyelésen), majd ennek pénzzé változtatásán (a monetarizáción) alapszik. Fontos eleme, hogy a viselkedést korábban nem látott módon befolyásolni képes hirdetésen (*behavioural advertising*)⁴² és ennek még kifinomultabb változatán, a mikrotargetáláson keresztül zajlik.

Itt nem csak, sőt nem is elsősorban adatvédelmi, verseny-, szerzői jogi vagy a szólásszabadsággal összefüggő kérdésekről van szó, mert a hagyományos jogágak által külön-külön is kezelt problémák mélyen összefüggenek, és végső soron egy „*platformhatalmat*” rajzolnak ki. Ez a hatalom befolyását, erejét tekintve vetekszik az államok, a kormányzatok hatalmával, még akkor is, ha történetesen – szemben egy hagyományos nemzetállammal – a platform nem tud rendőrköt mozgósítani, határt lezárni vagy háborút indítani. Azért vetekszik vele, mert képes az emberek viselkedését fizikai kényszer vagy annak kilátásba helyezése nélkül is tömegesen egy irányba terelni. Ráadásul a platformokon ez a fajta kiszolgáltatottság inkább hosszabb távon jelentkezik, szemben például a monopóliumok rövid távon érvényesülő visszaéléseivel, amilyen például az árak egyoldalú emelése.

A platformhatalom nem különböztet fogyasztó, állampolgár, választó, vállalkozó stb. között, ezeket a szerepeket a platform egyformán célozza.⁴³ A platformok soha nem látott mélységben képesek az egyén privátszférájába hatolni, viselkedését megismerni, róla és a tranzakcióról adatokat gyűjteni és a felhasználókat manipulálni. Ebben az erőterben az egyéni szabadság és (döntési) autonómia komolyan csorbulhat.⁴⁴ Tovább rontja a helyzetet, hogy a megfigyelést és az adatgyűjtést is nagyjából algoritmusok, azaz *személytelen mechanizmusok* végzik, sőt egy sor döntést is ezek hoznak. Erre még ráakodik, hogy eközben bizonyos szférákban (társadalmi nyilvánosság, egyes piaci szegmensek) a platformok olyan hatalmas súlyra tettek szert, annyira megkerülhetetlenek lettek, hogy nélkülük nagyon nehéz, vagy egyenesen lehetetlen bol-

fiduciáris modellje, jöllehet ez csak a *privacy*val kapcsolatban róna többletkötelezettségeket a platformokra. Jack M. BALKIN: Information Fiduciaries and the First Amendment, 49(4) *UC Davis Law Review* (016) 1183 – 1234; Jack M. BALKIN: The Fiduciary Model of Privacy. 134(1) *Harvard Law Review Forum* (2020) 11–33.

⁴¹ Így pl. José van DIJCK – David NIEBORG – Thomas POELL: Reframing Platform Power. 8(2) *Internet Policy Review* (2019); Julie COHEN: *Between Truth and Power*. Oxford, Oxford University Press, 2019.

⁴² Article 29 Working Party. Opinion 2/2010 on online behavioural advertising, 00909/10/EN WP 171.

⁴³ Uo., 6.

⁴⁴ Costica DUMBRAVA: *Key social media risks to democracy: Risks from surveillance, personalisation, disinformation, moderation and microtargeting*. Brüsszel, EPRS, 2021.

dogolni. A továbbiakban öt olyan jogintézményt ismertetek, amelyek ezt a túlhatalmat korlátozók közé igyekeznek szorítani.

3.2. A felhasználókkal kötött szerződések szabályozása

Az új platformjog, ahogy említettem, más jogágakból átvett szabályokkal igyekszik ezt a platformhatalmat korlátozni. Első eszköze a felhasználókkal kötött szerződések (vagy általános szerződési feltételek) bizonyos tartalmi elemeinek kötelező előírása. Ez az eszköz nagyon sokban hasonlít a fogyasztóvédelem jól bevált eszköztárához. A DSA-tervezet már a közvetítő szolgáltatók (tehát a platformnál egy tágabb kategória) esetében is előírja, hogy a szerződésben a szolgáltatóknak tájékoztatást kell adniuk „a szolgáltatásaik használatával kapcsolatban bevezetett korlátozásokról” (12. cikk 1. bekezdés), így például a tartalommoderálásról, „beleértve az algoritmikus döntéshozatalt és az emberi felülvizsgálatot”. A platformoknak ennél még komolyabb kötelezettségeik vannak, például nekik egyértelműen és részletesen le kell írniuk a szerződésben, milyen politikát folytatnak a notóriusan jogellenes tartalmakat közzétevő és másokat indokolatlanul bejelentő felhasználókkal kapcsolatban. Az óriásplatformoknak pedig még az ajánlórendszereikben „használt fő paramétereket, valamint a szolgáltatás igénybe vevője számára az ilyen főbb paraméterek módosítására vagy befolyásolására esetlegesen rendelkezésre álló alternatívákat” is szerepeltetniük kell szerződési feltételeikben (29. cikk 1. bekezdés), tehát az algoritmusok átláthatóságát már a szerződésekben is biztosítani kell.

A P2B rendeletben is találunk a platform és a felhasználó közötti szerződésekre vonatkozó minimumkövetelményeket. Az első szabálycsoport a platform és a vállalkozó között fennálló szerződések néhány jellegzetességét szabályozza. Az egyik ilyen szabály a szerződések világos és érthető megfogalmazását írja elő. A rendelkezés szinte ugyanebben a formában szerepel a 93/13/EGK irányelv 5. cikkében. A c) pont a szerződés kötelező elemeként írja elő a felhasználói fiókok felfüggesztésére, megszüntetésére vagy bármely egyéb módon történő korlátozására irányuló döntés indokainak feltüntetését. (A felhasználói fiókok védelmét szolgáló szabályokat külön tárgyalom.) Ugyanebben a cikkben található rendelkezést arról is, hogy a szerződések módosításáról hogyan kell értesíteni a felhasználót, és milyen türelmi időre van szükség ezek hatályba léptetéséhez.

3.3. A felhasználói fiókra vonatkozó döntések

A felhasználóvédelmi szabályok további csoportja a platformnak a felhasználókat legsúlyosabban érintő döntéseit (elsősorban a platformról való kizárást, felfüggesztést vagy korlátozást) fékezi, kontrollálja. Míg a felhasználói szerződésekre vonatkozó szabályok még a fogyasztóvédelem mintájára íródtak, addig a felhasználói fiókok védelmével kapcsolatos szabályok már egyértelműen *sui generis* platformjogi szabályok. Mivel a legtöbb platform alapvető infrastruktúra lett a felhasználók számára (akár üzleti, akár magánéleti értelemben), a fiókok korlátozása vagy megszüntetése lényegében az adott személy „digitális identitásának” csonkítását vagy épp eliminálását jelenti.

A normák többféleképpen igyekeznek fékezni a platformok korlátlan jogát a felhasználói fiókok korlátozására, bezárására. A DSA-tervezet például „hatékony és könnyen hozzáférhető belső panaszkezelési rendszer” működtetését írja elő, amelyet ezekben az esetekben igénybe lehet venni (DSA-tervezet, 17. cikk). A P2B mellett, hogy e döntéseknél bizonyos formai követelményeket ír elő („tartós adathordozón” történő közlés, megszüntetés esetén harminc nappal korábbi közlés), ezeket a döntéseket indokolási kötelezettséggel terheli (amellett, hogy a DSA-ban is szereplő belső panaszkezelési mechanizmus működtetését is előírja).⁴⁵ A platformmunka-irányelv írásos formát és emberi felülvizsgálati lehetőséget ír elő a platformmunkás profiljának (fiókjának) korlátozását, felfüggesztését vagy megszüntetését eredményező (algoritmikus) döntések esetén (8. cikk).

3.4. Az algoritmusok transzparenciája és az elmagyarázhatóság

A felhasználóvédelem harmadik eszközeként mindhárom dokumentum tartalmaz olyan rendelkezéseket, amelyekkel a mindennapi használat során a felhasználókat érintő algoritmusok működését igyekeznek átláthatóbbá tenni. A DSA az óriásplatformokkal kapcsolatban előírja az ajánlórendszerekben „használt fő paraméterek”, valamint a szolgáltatás igénybe vevője számára „az ilyen főbb paraméterek módosítására vagy befolyásolására esetlegesen rendelkezésre álló alternatívák” feltüntetését a szerződésben (DSA-tervezet, 29. cikk 1. bekezdés). A másik két normatervezet – mivel mindkét területen jóval nagyobb a tét, mint egy közösségi médiafelületen – már jóval részletesebb az algoritmustranszparencia-szabályozás tekintetében. A P2B rendelet, amely főként a nagy piacérplatformokon működő (kis)vállalkozásokat védi, külön cikket szentel a „rangsorolás” transzparenciájával kapcsolatos rendelkezéseknek. Eszerint a „közvetítő szolgáltatók” a szerződésben kell rögzítsék „a rangsorolást meghatározó fő paramétereket, és e fő paraméterek más paraméterekhez képest meglévő viszonylagos jelentőségének okait” (P2B, 5 cikk 1. bekezdés).

A keresőprogram-szolgáltatóknak ezenfelül nyilvánosságra kell hozniuk a „külön-külön vagy együttesen a legjelentősebb szerepet játszó fő paramétereket és azok viszonylagos jelentőségét” is. A platformmunka-irányelvben pedig egy egész fejezet foglalkozik az algoritmikus menedzsment kérdéseivel (III. fejezet 6–10. cikk). Itt már nemcsak az átláthatósággal és elmagyarázhatósággal kapcsolatos szabályok szerepelnek, hanem – ami egyébként kivételes a platformjogban – bizonyos anyagi jogi, szubsztanciális szabályok is arra vonatkozóan, hogy a munkaplatformok algoritmusainak konkrétan milyenek nem szabad lenniük. Így például nem szabad jogtalan nyomást helyezni a dolgozókra vagy más módon veszélyeztetni fizikai vagy mentális egészségüket. Ezenkívül – ahogy azt fentebb említettem – bizonyos algoritmikus döntések esetén az írásos indokolás és az emberhez fordulási lehetőség is biztosított kell legyen.

Nem véletlen, hogy a legkidolgozottabb algoritmustranszparencia-szabályok a munkaplatform-tervezetben vannak. Itt a vonatkozó cikk címe „Az automatizált monitoring és döntéshozó rendszerek használata és átláthatósága”.⁴⁶ A rendelkezés lényege, hogy a dolgozókat tájéko-

⁴⁵ P2B 4. cikk.

⁴⁶ Platformmunka-tervezet 6. cikk.

atni kell mind a megfigyelő, mind a munkavégzés lényeges paramétereiről (így például a munka kiosztásáról) döntő rendszerekről, ennek a tájékoztatásnak ki kell terjednie nemcsak arra, hogy milyen rendszerek vannak, hanem azok alapvető működési jellegzetességeire is, például arra, milyen paramétereket használnak e rendszerek, és ezeknek milyen az egymáshoz képesti relatív súlya, és hogy milyen feltételek mellett lehet a dolgozót felfüggeszteni, kitiltani, korlátozni. Ezt a tájékoztatást az első napon meg kell adni, és minden további változtatásról értesítést kell küldeni.

A további rendelkezések az automatizált rendszerek *emberi felügyeletével* foglalkoznak. A platformoknak rendszeresen monitorozniuk és értékelniük kell az automatizált felügyeleti és egyedi döntéshozó rendszerek döntéseinek következményeit, folyamatosan értékelniük kell a dolgozók munkakörülményeire és egészségére gyakorolt hatásaikat, valamint preventív és védelmi intézkedéseket kell bevezetni az e rendszerek által generált kockázatok megelőzésére. Tilos olyan rendszereket üzemeltetni, amelyek pszichikai vagy mentális nyomást fejtenek ki. A javaslat rendelkezéseket tartalmaz továbbá a lényeges döntések emberi felülvizsgálatára, ami emlékeztet a magyarázathoz fűződő, a GDPR 22. cikkében definiált (egyébként a szakirodalomban vitatott létezésű⁴⁷) jogosítványra. Eszerint a platformoknak olyan kontaktszemélyhez kell hozzáférést biztosítani, akivel a dolgozó megbeszélheti az egyedi gépi döntést, annak ténybeli alapját és az érveket, amelyek a döntés mellett szóltak. Azokat a döntéseket, amelyek a dolgozó profiljának felfüggesztését, korlátozását vagy megszüntetését eredményeznék, valamint a javadalmazására vagy a szerződésére kihatással vannak, írásban is meg kell erősítenie a platformnak. Amennyiben a dolgozók nem elégedettek a döntéssel, lehetőséget kell számunkra biztosítani a döntést felülvizsgáltatásához.

Egy rendelkezés azt is előírja, hogy ha az algoritmikus monitoring- vagy döntéshozó rendszereket bevezetik vagy lényegesen változtatnak rajtuk, a dolgozóknak vagy képviselőiknek információt és konzultációs lehetőséget kell biztosítani ezzel kapcsolatban.⁴⁸ Végül a tervezet e fejezetének utolsó rendelkezése előírja, hogy az algoritmikus menedzsmentre vonatkozó szabályok többsége a nem munkaviszony keretében dolgozó platformmunkásokra is kiterjed. Itt a jogalkotó érezte, hogy ennek az irányelvnek a rendelkezései átfedésbe (sőt olykor konfliktusba is) kerülhetnek a P2B rendelettel. Nyilván ez elsősorban azokra a vállalkozásokra igaz, amelyek egyéni vállalkozóként vagy személyes közreműködést végző kisvállalkozásokként vannak jelen a nagy közvetítő platformokon és szolgáltatásokat nyújtanak. (Árukat kínáló vállalkozások esetén ez nem jöhet szóba.) A P2B rendelet ugyanis, ahogy azt fentebb jeleztem, szintén szabályozza az algoritmikus menedzsment egyes aspektusait, különösen az áruk és a szolgáltatások rangsorolásának problémáját, tartalmaz egy sor rendelkezést a fiók felfüggesztése, korlátozása és megszüntetése esetére, és egy panaszmechanizmust is kodifikál. A tervezet az üzleti fel-

⁴⁷ Sandra Wächter – Brent Mittelstadt – Luciano Floridi: Why a Right to Explanation of Automated Decision-Making Does Not Exist in the General Data Protection Regulation. 7 *International Data Privacy Law* (2017) 76–99.; Gianclaudio Malgieri – Giovanni Comand: Why a Right to Legibility of Automated Decision-Making Exists in the General Data Protection Regulation. 7 *International Data Privacy Law* (2017) 243–265.

⁴⁸ Itt érdemes megjegyezni, hogy az algoritmikus menedzsment fejezetbe kerültek azok az alapvető adatvédelmi szabályok is, amelyek szerint a platformok csak a szerződéses viszonytal szervesen összefüggő és annak teljesítéséhez elengedhetetlenül szükséges személyes adatot kezelhetnek. Platformmunka-tervezet 6. cikk (5) bek.

használókra a P2B irányelv rendelkezéseit rendeli elsődlegesen alkalmazni, a 8. cikkben foglalt lehetőséget (emberhez fordulás joga) pedig kifejezetten kivészi az üzleti felhasználók lehetőségei közül.

3.5. Vita- és panaszkezelési mechanizmusok

A felhasználóvédelem negyedik jellemző eszköze a különböző vitarendezési, panaszkezelési, „felszólamlási” mechanizmusok beiktatása. Ahogy láthattuk, ez az eszköz gyakran összefonódik az első kettővel, mert a legfontosabb döntések vagy épp az algoritmusok által hozott döntések ellen biztosít „jogorvoslati” lehetőséget, de egyáltalán nem mindig. Úgy tűnik, az elemzett dokumentumok a panaszkezelési mechanizmusokat általános felhasználóvédelmi eszköznek tekintik. Két változatuk van: a belső és a külső mechanizmusok. A külső mechanizmusoknál nem a platformon belül, hanem attól függetlenül zajlik a panaszkezelés vagy a vitarendezés (például P2B 12. cikk), de ilyenek tekinthető a megbízható bejelentők intézménye is (DSA-tervezet 19. cikk). Belső mechanizmusnak tekinthetők a DSA 17. cikkében, a P2B 11. cikkében és a munkaplatform-tervezet 7. cikkében szabályozott mechanizmusok, de ilyen a régi értesítési-eltávolítási mechanizmus utóda, a bejelentési és cselekvési mechanizmus is (DSA-tervezet 14. cikk). Az AVMSD pedig azt írja elő, hogy a szolgáltatóknak a kiskorúak védelme, a gyűlöletbeszéd megakadályozása és a bűncselekményt megvalósító tartalmak elkerülése érdekében kötelesekük „olyan átlátható és felhasználóbarát mechanizmusok kialakítása és működtetése, amelyek segítségével a videómegosztó platformok felhasználói bejelenthetik vagy megjelölhetik az érintett videómegosztóplatform-szolgáltató számára a platformján szolgáltatott” jogsértő vagy veszélyes tartalmat [AVMSD 28a. cikk 3. bekezdés d) pont].

3.6. Kollektív felhasználóvédelem: a platformok átláthatóságára vonatkozó szabályok

Végül röviden szólok a felhasználóvédelem másik területéről, azon szabályok halmazáról, amelyek elsősorban a nagyobb méretű platformok számára írnak elő megfelelési és főként átláthatósági szabályokat. Ezek egy része arra vonatkozik, hogy a platformok kötelesek az egyéni felhasználóvédelemre vonatkozó erőfeszítéseiket, valamint az ezekkel kapcsolatos adatokat folyamatosan nyilvánosságra hozni. A DSA-tervezet 13. cikkében már a közvetítő szolgáltatókra is vonatkoznak ilyen átláthatósági jelentési kötelezettségek, a platformokra azután még több (23. cikk), az óriásplatformokra pedig még ezeken felül is többletkötelezettségek hárulnak (30., 33. cikk).

A közvetítő szolgáltatók átláthatósági jelentési kötelezettsége főleg a tartalommoderálásra vonatkozó információk közlésére terjed ki (DSA-tervezet 13. cikk). Eszerint évente kell jelentést tenniük a külső vagy belső kezdeményezésre eltávolított tartalmakról, a jogellenesség típusa szerint. Az online platformok már kötelesek – egyebek mellett – a felfüggesztésekről, a vitarendező testületek elé utalt ügyekről, a tartalommoderáló algoritmusok működéséről, az aktív felhasználók számáról is rendszeresen jelentést készíteni. Az online óriásplatformokra pedig olyan széles körű jelentéstételi kötelezettség hárul, amelyet itt nincs lehetőség teljes terjede-

lemben ismertetni, így csak illusztrációként említem, hogy a platformokra vonatkozó kötelezettségeken felül kötelesek az online hirdetésekről adattárat működtetni, lényegében az összes adatukhoz hozzáférést biztosítani a Bizottságnak, kockázatértékelést végezni és kockázatsökkentő intézkedéseket hozni és arról jelentést közzétenni, túrni a független ellenőrzést, annak eredményét közzétenni stb.

4. Értékelés és összefoglalás

Az első és talán legfontosabb jellegzetesség, hogy a platformjog legtöbb intézménye formális-eljárás-garanciális jellegű, ami azt jelenti hogy nagyon szűk kivételektől eltekintve az idézett normák nem tartalmazznak tartalmi (szubsztanciális) kritériumokat, ezeknek a kidolgozását rábízják a platformokra. Ha tetszik, a platformjog nem „anyag”, inkább „eljárás”, bár nem a hagyományos értelemben. A DSA például nem beszél arról, hogy a jogszabályokba foglalt minimumkövetelményeken felül egy közösségi médiaplatformnak milyen többletkövetelményeket kell érvényesítenie, például a sértő beszédet vagy a pornográf tartalmakat illetően. Ebben lényegében szabad kezdet ad a platformnak, ahogyan azt is rábízta, hogy e követelmények megsértésekor milyen esetben milyen szankciókat alkalmaz. Csak annyit kér, hogy e követelmények legyenek transzparenszek, és ha valakit szankcionálnak, akkor legyen egy tisztességes eljárás, amelyben megmagyarázzák a döntést, a szankcionált kifejtheti az álláspontját és kérheti a döntés felülvizsgálatát. *Mutatis mutandis* a P2B rendelet nem ír elő tartalmi követelményeket arra vonatkozóan, hogy az árukat milyen szempontok szerint kell rangsorolni a találati listán, csak annyit kér, hogy a rangsorolás szempontjai legyenek átláthatók, és azokat szerepeltessék a szerződésben. Ugyanígy a P2B rendelet nem tartalmazza – a 93/13-as,⁴⁹ a 2005/29-es⁵⁰ vagy a 2011/83-as⁵¹ fogyasztóvédelmi irányelvhez hasonlóan – a konkrét „tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok” felsorolását, csak a rangsorolás átláthatóságáról és a fiók megszüntetéssel kapcsolatos garanciákról szóló fentebb említett rendelkezéseket.

Ez sokak számára bizonyára csalódás. Akik azt várták, hogy az EU egyértelműen állást foglal majd például a szólásszabadsággal kapcsolatos kérdésekben vagy például taxatív felsorolja a platformokon elképzelhető tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokat, az most bizonyára kevesli majd e szabályokat.⁵² Ugyanakkor látni kell, hogy ezek szinte egyszerre lépnek majd hatályba úgy, hogy valójában senki nem tudja, mennyire hatékonyak, hogyan lesznek alkalmazhatók és *valóban* megvédik-e a felhasználókat a platformok túlhatalmától. Nem tudjuk, elég lesz-e

⁴⁹ A Tanács 93/13/EGK irányelve (1993. április 5.) a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről. Melléklet.

⁵⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2005/29/EK irányelve (2005. május 11.) a belső piacon az üzleti vállalkozások fogyasztókkal szemben folytatott tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatairól, valamint a 84/450/EGK tanácsi irányelv, a 97/7/EK, a 98/27/EK és a 2002/65/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvek, valamint a 2006/2004/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról. I. melléklet.

⁵¹ Az Európai Parlament és a Tanács 2011/83/EU irányelve (2011. október 25.) a fogyasztók jogairól.

⁵² Jóllehet pl. a Parlament részben épp ezt szerette volna a P2B rendelet kapcsán. Lásd Report (7.12.2018) on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on promoting fairness and transparency for business users of online intermediation services, <https://bit.ly/3zQ9pD5>, 2., 11., 21. módosítás.

az eljárási-formális szabályozás, ahogyan azt sem, mennyiben fogja javítani a jelenlegi helyzetet az, hogy a nagy platformoknak egy sor információt és adatot nyilvánosságra kell hozniuk. Nem tudjuk, valóban javítja-e az algoritmusok átláthatóságát az, hogy néhány paramétert mostantól bele kell írni a felhasználókkal kötött szerződésekbe (és egyáltalán elolvassák-e a felhasználók a szerződéseket) stb. A platformjog mindenestre már itt van velünk, és az elkövetkező években egyre fontosabb szerepet fog játszani mindannyiunk életében, és az sem kizárt, hogy az eljárási jellegű rendelkezéseket majd tartalmiak is követik.

DETERMANN ADATVÉDELMI JOGI ÚTMUTATÓJA

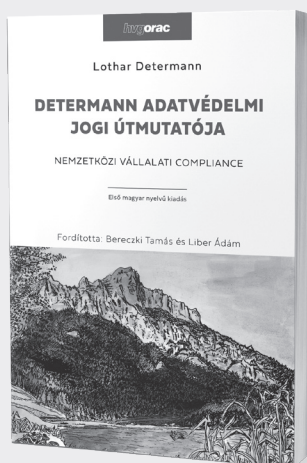
NEMZETKÖZI VÁLLALATI COMPLIANCE

Első magyar nyelvű kiadás

SZERZŐ: Lothar Determann

FORDÍTÓK: Bereczki Tamás, Liber Ádám

ÁRA: 7000 Ft

Az adatvédelmi útmutató negyedik – magyar nyelven most először megjelenő – kiadása tükrözi az adatvédelmi jogszabályok 2017 óta bekövetkezett jelentős változásait, például az EU általános adatvédelmi rendeletének (GDPR) alkalmazandóvá válását, valamint azokat a kihívásokat, amelyekkel a vállalkozások szembesülnek az adatok hasznosítása, a felhőszolgáltatások igénybevétele és az Internet of Things alkalmazása szempontjából. Mivel az adatvédelmi jogérvényesítés manapság minden eddiginél komolyabb jelentőségre tett szert, a szakemberek számára nélkülözhetetlen a magánélet védelmét érintő kulcsfontosságú koncepciók megismerése, valamint gyakorlati tanácsok a megfelelőségi programok indításával, fenntartásával és ellenőrzésével, az adatvédelmi dokumentáció készítésével, a vonatkozó feladatok és projektek hatékony kezelésével kapcsolatban. Végezetül a könyv tartalmaz egy adatvédelmi kisokos fejezetet, amely a szakkifejezések mentén dolgozza fel a legfontosabb témaköröket. Ennek a könyvnek minden compliance-felelős és vállalati jogász könyvespolcán ott kell lennie.